

LA POESIA DE GABRIEL FERRATER A L'AULA

Jaume Bosquet

El primer dia que vaig entrar de professor en una aula (parlo d'un dia de setembre de l'any vuitanta-vuit del segle passat), vaig fer-ho amb Gabriel Ferrater. Era a Ripoll i era en una escola de Formació Professional. Em va tocar fer els alumnes de tercer, de quart i de cinquè, és a dir, els del segon cicle de Mecànica, Electricitat, Administració i Jardineria. Tot i ser novell, era ja una mica granat, amb trenta-dos anys que tenia. N'hi havia d'altres de la meva edat, de professors, que ja portaven uns quants cursos a l'esquena. L'atzar, l'amor, un recorregut acadèmic ple de marrades, els afers incomprensibles dels militars espanyols, els descobriments sobtats que et permet la vida, m'havien portat a una aula de Ripoll, a fer de professor sense solució de continuïtat amb el botiguer que despatxava tabac i segells (encara el dia abans d'entrar per primera vegada de professor en una aula) rere un taulell estimadíssim –el dels pares! – de la Rambla de Girona. M'havien arribat veus que *Teoria dels cossos* havia estat fulminada del programa de COU perquè era extremadament difícil d'introduir entre les quatre parets d'una classe. I jo entrava a l'aula de bracet amb Gabriel Ferrater. D'entrada, «Kensington».

KENSINGTON

La llum de l'estiu nòrdic és immensa,
i aquelles tardes que no moren mai.
Com la pau de després. Quan elles diuen
gairebé el vell secret que cerquem sempre
per camins nous.

I ella parla, i em diu
les imatges que amb ella fan camí:

el camí seu, tan lent, per on la meno
fins al cim.

“Sempre em sembla que em transformo.

No sabràs mai les coses que em fas creure,
cos meu. Una vegada, vaig ser Kensington,
aquesta estesa de carrers retorts,
clars de llum sense sol. I fa un moment
et dic que m’he tornat una flor groga.”

D’imaginar floral, a mi m’és fàcil.

Du bist wie eine Blume, i a la mà
tinc encara un record de flor carnívora,
la cosa que es va obrint fins a una flor
de carn humida, corol la desclosa
vasta increïblement, perquè, insecte,
m’hi doni. Dic:

“Et tornes una flor,
i tot el cos et puja cap aquí.”

M’he torçat. Pura llum. Tots els dibuixos
que sé calcar no valen. Corregeix:

“No, si la flor no compta. És que era tota
groga. Te m’he tornat una flor groga.”

Fa vint-i-quatre anys que, un dia qualsevol del curs, poso «Kensington» enmig dels alumnes. Mai no m’ha fallat. Hi ha alguna cosa que se’ls emporta. Que se’ns emporta. Alumnes de catorze a vint i escaig anys (antiga Formació Professional i, després, segon cicle d’ESO, batxillerat, PPA). El fet evident que el podem llegir o dir moltes vegades i que mai no hi entendrem res. La frase en alemany que sempre permet la distensió, el deixar-se anar amb una riallada. Quan comencem a dir-lo o a llegir-lo a dues veus: una de masculina i una de femenina. És una cosa demostrable empíricament: «Kensington» aconsegueix captar l’atenció dels alumnes. Una explicació del fet pot ser tan senzilla com que poemes com «Kensington» segurament mostren o demostren per què la poesia té tan pocs seguidors: a

ningú no li agrada que se'l tracti d'ase. La poesia demana humilitat per acceptar això: sóc tan ase que, en una primera lectura, no he entès res. I demana una altra cosa: insistència, constància en el picar i picar, en el llegir i llegir, en el dir i dir, en l'anar furgant incansablement fins que el poema ens doni precisament allò que demana: l'esforç per entendre'l, el pensament que ens permet sortir de la ment controladora i actuar i pensar des de la llibertat. Sí, els ho dic sempre, als alumnes, que jo faig trampa, que el poema ja me l'he llegit abans, que fa uns quants anys que vaig donant-hi voltes, que jo tampoc no hi vaig entendre res, quan el vaig llegir o dir per primera vegada en una tardor inoblidable de l'any setanta-nou. No sé o no sabria dir per què, però, en tots aquests anys que he tingut entre els alumnes i jo «Kensington», no ha passat mai que es distraguessin, que no hi prestessin atenció, que no se'ls endugués. Els ulls brillants són la prova del cotó. És una mena de temps màgic quan els puc anar obrint de llum (mai més ben dit) el poema. Els quatre punts de vista. La llum nòrdica tan immensa. Quan s'adonen que el poema els situa davant d'una parella que acaben de fotre un clau. Veiéssiu com riuen amb les metàfores de la flor carnívora que es va sumant amb la cosa humida que es va obrint fins a una flor de carn humida i la corol·la desclosa que, a més, és vasta increïblement! Hauríeu de veure com els tinc agafats pel coll quan els dic, arribats als quatre últims versos, que no es tracta d'un poema eròtic! Ah, no? Així de què va? Doncs d'una cosa que tots sabem i que és una veritat absoluta que Ferrater ha estat capaç d'inserir de forma concentradíssima en un sol adjectiu: groga. I què és això que dius? Escolteu bé, la incapacitat humana de transmetre les emocions. Podem transmetre la informació de l'emoció, el nom, la flor. Però no podem transmetre com és l'emoció, l'adjectiu, el fet que fos *grogà*. Estimats, estem sols davant les nostres emocions. Ferrater, molt sàviament, ens situa al moment màxim de fusió dels cossos, l'acte sexual, per fer-nos veure com, ni quan els cossos es fusionen, no podem mai (és la nostra condició; és, per sort, un dels límits de la nostra condició humana) fusionar les ànimes. Aleshores apareixen la llum, la pura llum, els dibuixos que no sé calcar, per una banda, i aquesta flor groga, aquest cim ferraterià en la tensió metafòrica, per l'altra. Llum i color. Sí, ja ho sabem, això que diu Ferrater de forma tan aparentment enigmàtica. Aquest descobriment d'allò que ja sabien, d'allò que ja sabem, és de ben segur el moment més

profund de l'experiència artística de l'observador, de l'espectador, del lector... Pel camí nostre, hem parlat del districte de Kensington, de si algú ha estat a Londres, de si han viscut la llum de l'estiu nòrdic, de si han vist la pel·lícula de Mary Poppins, de si tu ets com una flor, *Du bist wie eine Blume*.

Un cop hem acabat el prodigi *Kensington*, no penso que hi hagi res més adient que confrontar i sumar el poema de Ferrater amb «El Rei dels Verns», de Goethe:

EL REI DELS VERNES

Qui cavalca en el vent, tard de la nit?
És el pare, al galop, amb el petit;
en braços l'agombola contra el cor,
per guardar-lo del fred l'estreny ben fort.

—Per què t'amagues, fill, com espantat?
—¿Pare, pare, no el veus, aquí, al costat,
el Rei dels Verns, amb corona i mantell?
—És la boira, fill meu, que fa castell.

—Vine, bonic, no tinguis por de mi!
Sabem uns jocs encisadors, aquí;
a la riba les flors s'obren roents,
la mare té unes robes refulgents.

—Pare, pare, de veres no sents res?
No saps, el Rei dels Verns, què m'ha promès?
—Assossega, fill meu, tant frenesí:
és el vent, que les fulles fa estremir.

—No vols acompanyar-me, dolç infant?
Les meves filles et festejaran;
elles, que a la nit menen balls rodons,
et bressaran amb danses i cançons.

—Pare meu, pare meu, ¿no les veus, no,
les seves filles entre la foscor?

—Fill meu, fill meu, ben clarament ho veig:
són uns salzes grisencs que mou l'oreig.

—T'estimo, el teu esguard em té embruixat;
vindràs per força, si no vols de grat.

—Pare, pare, m'agafa, ja em té pres!
El Rei dels Verns m'ha fet un mal encès!—

El pare, esgarrifat, va cavalcant
—als braços li gemega el pobre infant—
i fins que arriba a casa fa el cor fort:
entre els seus braços, l'infant era mort.

J. W. Goethe (1749-1832)

Versió de Miquel Desclot

Com a «Kensington», tornem a tenir quatre punts de vista. Però ara resulta que tots han entès el poema en la primera lectura. Tots han descobert la metàfora del Rei dels Verns. Tots a la primera lectura (oh, com els brillen els ulls!) han vist que el Rei dels Verns és la personificació de la Mort. Anem per un altre, Jaume. Espereu, espereu. El que vull que veieu és que «Kensington» i «El Rei dels Verns» comparteixen el mateix tema. Què vols dir?, no t'entendem. Fixeu-vos-hi bé. Estem sols. Sempre estem sols davant les nostres emocions. Fins i tot estem sols davant nosaltres mateixos. «Ningú no pot asseure's un instant / i dir ja sé qui sóc exactament». Són dos versos de Joaquim Guineu, poeta de Salt. Hi ha una cosa que és el temps, que ens travessa, que no ens permet fixar res. Mai no puc dir jo sóc així, d'aquesta manera, perquè en aquell mateix moment el temps ja m'està canviant. El fill als braços del pare li ho està dient, que s'està morint. Moment final, moment suprem. Ni en aquest moment podem compartir o transmetre l'emoció. Com

abans, a «Kensington», després de fer l'amor; ara, a «El Rei dels Verns», en el moment de la mort, l'evidència d'una certesa de la condició humana. No sé, els dic, si Gabriel Ferrater partia de Goethe, però és molt possible: era un malalt de lectures, va viure a Alemanya, sabia alemany, sabia moltes llengües, era matemàtic, lingüista, crític de pintura, crític de literatura, conferenciant brillantíssim, professor d'èxit amb deixebles avantatjats (Salvador Oliva, Narcís Comadira...).

Un cop s'ha posat el «Kensington» com a targeta de visita, és com si s'hagués obert una porta per sempre. Amb la visió panoràmica dels anys, em trobo sovint exalumnes (Olot és una ciutat en què aquests tipus de trobades no només són possibles, sinó freqüents). Què, com vas?, a què et dediques? Unes quantes frases de posar-nos al dia i: de què te'n recordes? Solen riure. M'ho agafo com un molt bon senyal. Una cosa en alemany, un poema molt enrevesat. Sí, sí, ja sé de què parles. Encara llegeixes poemes, Jaume? I riuen, riuen. Bon senyal, sens dubte.

Hi he posat més poemes de Gabriel Ferrater, a l'aula. Tantes vegades com «Kensington» ha aparegut «Cambra de la tardor». Sempre després de «Kensington». També els passa que no hi entenen res. Normal. Però ja els sembla que entenen alguna cosa. Tornem a dir o a llegir el poema a dues veus. Home i dona. Alumne i alumna. Jo mateix amb una alumna. L'anem repetint, dient una vegada i una altra, aquest nostre «Cambra de la tardor». L'aula mateixa ens fa de cambra. Tenim la finestra oberta. La persiana no del tot tancada. Comptem les línies de l'horitzó de la persiana. De vegades passem de trenta-set. De vegades no hi arribem. Una vegada, en un miracle real, són trenta-set justes, les línies, els horitzons metafòrics. I arribem als dos tic-tacs. Ai, que pesat això d'estar escoltant en Jaume. Falten encara vint-i-set minuts perquè s'acabi la classe. Vint-i-set per seixanta. Mil sis-cents vint segons per acabar la classe. Tic-tac. Tic-tac. Tic-tac. Tic-tac. No arribarem mai a fer mil sis-cents segons! Això, aquesta classe no s'acabarà mai! Quina tortura! Tic-tac. Tic-tac. Para, para, Jaume, que no ho resistirem. Tic-tac. Que lent el món, que lent el món, que lenta la pena per les hores que se'n van de pressa. De pressa? Què diu aquest? Que no anava lent? Està boig? No, no, fixeu-vos-hi, ja ho anireu veient i sentit quan us aneu fent grans. La meva àvia de Múrcia deia que la vida li havia passat *volando, que era una estafa*. Hi ha

dues percepcions del temps des del punt de vista dels homes. Un temps lent. Tic-tac. Tic-tac- Tic-tac. Que és aquest temps que estem vivint. Aquesta classe que no s'acaba mai. Mil sis-cents..., no sé quants segons que no passaran mai. I un altre temps ràpid, que ja no podem recuperar, que és el temps viscut, el temps que ja ha passat. Penseu en aquesta classe que no s'acaba mai (el temps mentre es viu) i penseu en com de ràpid us sembla que va passar ara el curs passat (el temps viscut). «Que lent el món, que lent el món, que lenta / la pena per les hores que se'n van / de pressa». Ah, i les fulles roges de les veus, els paletes. Les fulles dels petons. Les fulles de quan no hi havia la relació amorosa, a l'estiu, els dies oberts i sense besos. I sobretot quan veuen, quan entenen, parlo dels alumnes, que cada veu té una de les percepcions del temps. La veu masculina és o està en el temps lent, el tic-tac que no s'acaba mai, el temps quan es viu. La veu femenina és o està en el temps que se'n va de pressa, el temps viscut. Quina meravella! Els efectes del temps sobre la memòria. Com oblidem tantes coses i com recordem allò que és fruit del desig del cos i de l'amor del cor!

CAMBRA DE LA TARDOR

La persiana, no del tot tancada, com
un esglai que es reté de caure a terra,
no ens separa de l'aire. Mira, s'obren
trenta-set horitzons rectes i prims,
però el cor els oblida. Sense enyor
se'ns va morint la llum, que era color
de mel, i ara és color d'olor de poma.
Que lent el món, que lent el món, que lenta
la pena per les hores que se'n van
de pressa. Digues, te'n recordaràs
d'aquesta cambra?

“Me l'estimo molt.

Aquelles veus d'obers –Què són?”

Paletes:

manca una casa a la mançana.

“Canten,

i avui no els sento. Criden, riuen,

i avui que callen em fa estrany.”

Que lentes

les fulles roges de les veus, que incertes

quan vénen a colgar-nos. Adormides,

les fulles dels meus besos van colgant

els recers del teu cos, i mentre oblides

les fulles altes de l'estiu, els dies

oberts i sense besos, ben al fons

el cos recorda: encara

tens la pell mig del sol, mig de la lluna.

Hi ha molts poemes que es poden sumar a «Cambra de la tardor», a l'aula és una bomba aquest de la ja immortal polonesa:

EL 16 DE MAIG DE 1973

Heus aquí una de tantes dates
que ja no em diuen res.

On vaig anar aquell dia,
què vaig fer: no ho sé pas.

Si a la vora hagués estat comès un crim,
no tindria cap coartada.

El sol va brillar i es va apagar
sense fer-ne jo cabal.

La terra va girar
sense cap esment a la meva agenda.

M'estimaria més pensar
que vaig morir per una estona,
més que no recordar res,
si bé no vaig deixar de viure.

Perquè no vaig ser cap fantasma:
vaig respirar, vaig menjar,
vaig fer els meus passos
que es van poder sentir,
i les empremtes dels meus dits
van quedar als poms de les portes.
Em vaig reflectir al mirall.
Vaig dur una roba d'un o altre color.
I segur que algú em devia veure.

Aquell dia potser
vaig trobar alguna cosa perduda d'abans.
Potser en vaig perdre una altra de més tard retrobada.

Em van omplir sentiments i impressions.
Ara tot això
són com punts entre parèntesis.

On em vaig enquibir,
on em vaig amagar?
Fins no deixa de ser un bon truc
fondre's davant d'una mateixa.

Sacsejo la meva memòria;
potser alguna cosa, a les seves branques
adormida de fa anys,
aixecarà el vol amb fressa.

No.

És prou clar que demano massa,
fins si es tractava d'un segon.

Wisława Szymborska (1923-2012)

Versió de Josep M. de Sagarra

Havíeu nascut el 16 de maig de 1973?, els pregunto. Com que tots em diuen que no, els dic canvieu l'any, poseu-hi el 16 de maig de 2003. Jo sí, jo sí que hi era el 16 de maig de 1973. Per això sóc el professor. Ara direm el poema. Concentreu-vos en aquest dia: el 16 de maig de 2003. Jo em concentraré en el 16 de maig de 1973. La poesia és certament coneixement. Mai no s'havien adonat amb tanta clarividència que la majoria de coses i de sensacions que vivim estan destinades a un oblit immediat. A més, amb Wisława Szymborska han (hem) vist que la gran poesia no necessàriament ha de ser incomprendible i molt difícil. Rematem el «Cambra de la tardor» amb versos de Kavafis (i ara em torno a preguntar per què no faig servir la versió del germà de Gabriel Ferrater, Joan Ferraté):

RECORDA, COS...

Cos meu, recorda
no solament com t'han arribat a estimar,
no solament els llits on has jagut,
sinó també aquells desigs que per tu
lluïen dins els ulls obertament
i tremolaven dins la veu –i algun
fortuït entrebanc els va fer vans.
Ara que tot això ja són coses passades,
fa gairebé l'efecte que també als desigs
aquells vas ser donat –ah, com lluïen,
recorda, dins els ulls que se't clavaven;
com tremolaven dins la veu, per tu, recorda, cos.

Konstandinos P. Kavafis (1863-1933)

Versió de Carles Riba

Hi ha molts més poemes de Gabriel Ferrater que, cíclicament, m'apareixen un moment o un altre a l'aula: «Posseït», «No una casa», «El ponent excessiu», «El distret», «Sacra rappresentazione» (quan em va tocar substituir la professora que feia el crèdit de mitologia grega i romana), «Corda», «Dits», «Fe», «Ídols», «Lorelei», «Metrònom», «Neu», «Oci», «Solstici», «Úter», «Xifra» (hi vaig veure un alumne d'en Bas, de reforç, aleshores en dèiem d'ais, plorant), «Aniversari», «Cançó del gosar poder», «Teseu» (un altre del crèdit mitològic)... No puc parlar, òbviament, aquí, de tots. No voldria però deixar-me les vivències amb «Corda»:

CORDA

Tu ho has volgut,
que et trenes com un fil amb el seu fil
i retorces la corda.

Tant has lligat
que quan ella es redreça i se t'esmuny
te'n vas a brins amb ella.

Veus que ella pren
el mot que va ser teu i el porta a un altre,
i fins a un que odies.

Aquell seu gest
és forma en negatiu d'un gest que has fet.
Ets tan lluny, i te'l veuen.

I si et traeix,
fremiràs que has lliurat natura teva
i un home la penetra.

Li dones goig
perquè en recobri goig un dels que tu
no vols conciliar-te.

L'últim estrip
serà de dir-te: "Tu que et fas l'estret,
qui ets? Vals tu més que ella?"

«Corda» és el típic poema de Ferrater que es pot llegir o dir mil vegades a l'aula i ningú no l'entén de res. S'ha de dir unes quantes vegades evidentment. S'ha de parlar de Humphrey Bogart i de Lauren Bacall. S'ha de parlar de Tenir-ne o no tenir-ne, de pebrots, és clar. De com, en una estança, hi ha dues presències, Bogart i Bacall, sols. De com en Bogart és al centre de l'espai. De com en Bogart s'ha adonat del que li passa sempre a les pel·lícules: que la Bacall se n'ha enamorat, d'ell. De com en Bogart, amb aquella impassibilitat dels homes durs, diu a la Lauren Bacall que faci una volta entorn d'ell. De com la Lauren Bacall enamoradíssima completa els tres-cents seixanta graus envoltant el gran Humphrey Bogart. Que quins pebrots que té, que ben posats! Que com li diu si hi ha vist alguna corda. Que això sí que és el llenguatge indirecte clavat directament al cervell de la Lauren Bacall, que ha comprès que no hi ha res a fer, que en Bogart és inlligable. Que són d'aquestes cordes de què parla Ferrater. Que són les mateixes que ells, els alumnes, fan servir els dissabtes quan diuen que van a lligar. I «Corda» es va obrint i els sembla un poema de gelosia. I no, que no és això. Que arribem a l'estrofa dels negatius i dels positius en què no em queda més remei que dibuixar postures eròtiques a la pissarra amb signes matemàtics de més per als positius i de menys per als negatius i tot se'ls va obrint. Que quina mala puta que se n'ha anat amb un altre. Que no, que no, que no és de gelosia de què parla, sinó del dret i del deure de les persones a la independència. L'últim estrip serà de dir-te... I apa, ara els trec aquest de Sam Abrams (no me'n puc estar i els dic que jo el conec, en Sam, que som amics, que viu a Sant Cugat, que conec també el seu fill, en Joshua) i els dibuixo dos autobusos: un amb en Sam i en Joshua a la falda en el passat (mireu quin bigotí que té en Sam); i un altre amb en Sam i en Joshua al present encara a l'autobús però ara ja una mica distanciat (mireu ara en Sam ha posat una panxassa de bon vivant). I després el futur, les línies d'en Sam i d'en Joshua, ja fora de l'autobús, cadascuna per la seva banda. I és com us està passant ara amb els vostres pares. I sí, s'hi veuen en l'autobús d'en Sam i en la corda estripada de Gabriel Ferrater.

VIATGE EN AUTOBÚS AMB EL MEU FILL

Durant molts anys em vas seure a la falda
i t'hi arraulies buscant l'escalfor i el meu esment.
Avui veig que seus a l'altre costat del corredor,
sol, per tastar la llibertat de la distància.
Encara compartim l'autobús per fer el mateix recorregut.
Amb els anys els nostres camins hauran de divergir.

D. Sam Abrams (1952)

Versió de Francesc Parcerisas

Els articles d'aquests *Studia digitalia in memoriam Gabriel Ferrater*,
número 0 de la revista *Veus baixes*, publicats al maig de 2012,
amb ISSN 2254-5336,
es publiquen amb llicència Creative Commons:
se n'autoritza la reproducció sempre que se'n citi l'autor,
que sigui sense propòsits comercials
i que no se'n facin elaboracions derivades.

